

ТЛУМАЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ ТА ПРОЦЕСУ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ В ГУМАНІСТИЧНОМУ НАПРЯМІ ЗАРУБІЖНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

© Пісоцька М. Е., 2016
<http://orcid.org/0000-0002-8743-7728>
<http://doi.org/10.5281/zenodo.194933>

У статті проведений аналіз поглядів зарубіжних вчених гуманістичного напрямку в психології з точки зору їх внеску в розвиток психології індивідуальності та проблеми індивідуалізації навчання. Схарактеризовані фундаментальні ідеї, завдяки яким розглянутий напрям зарубіжної психології здійснив суттєвий вплив на розвиток досліджуваної нами проблеми. Надані підходи до визначення понять «індивідуалізація», «самореалізація». Підкреслено, на що повинна бути орієнтована індивідуалізація навчання згідно ідей гуманістичного напрямку зарубіжної психології.

Ключові слова: індивідуальність людини, індивідуалізація, самоактуалізація, гуманістичний напрям, зарубіжна психологія.

Писоцкая М. Э. Толкование индивидуальности человека и процесса индивидуализации в гуманистическом направлении зарубежной психологии.

В статье проведен анализ взглядов зарубежных ученых гуманистического направления в психологии с точки зрения их вклада в развитие психологии индивидуальности и проблемы индивидуализации обучения. Охарактеризованы фундаментальные идеи, благодаря которым рассмотренное направление зарубежной психологии осуществило существенное влияние на развитие исследуемой нами проблемы. Представлены подходы к определению понятий «индивидуализация», «самореализация». Подчеркнуто, на что должна быть ориентирована индивидуализация обучения в соответствии с идеями гуманистического направления зарубежной психологии.

Ключевые слова: индивидуальность человека, индивидуализация, самоактуализация, гуманистическое направление, зарубежная психология.

Pisotska M. E. The Interpretation of Individuality and Individualization Process in the Humanistic Direction of the Foreign Psychology.

The article analyzes the views of foreign scholars in humanistic Psychology in terms of their contribution to the development of personality individualization Psychology and the issue of individualization of educating. There are fundamental ideas characterized, due to which the considered direction of foreign Psychology had a significant impact on the development of the studied issue: the essence of personal

being; the naturalness of human movement in the direction of self-actualization; the mechanisms of self-realization appearance, self-expression; ways and conditions of self-actualization; structure of "I", the process of personality formation; the dialectical character of individualization. It is noted that, according to the ideas of foreign humanistic Psychology, the individualization of education should be oriented towards personality's self-realization, should be implemented taking into account the dual nature of a person, certain phases of "I" formation, as well as individual differences in: the level of development in the direction of self-actualization (A. Maslow) ; strategies of "escaping from freedom", the level of spontaneous activity (E. Fromm); accordance of the I-concept to the natural potential capabilities of a person (K. Rogers); the sense of being and the alert force (R. May). Approaches to the definition of "individualization" of concepts, "self-realization" are presented. It is emphasized that, defining individualization as a process of growing isolation of the individual from the primary connections, the process of strengthening and development of own "I" personality, the representatives of foreign humanistic Psychology acknowledged the need for the person to achieve own autonomy, for the individuality in its value to actually become fertile.

Key words: *human individuality, individualization, self-actualization, humanistic direction, foreign Psychology.*

Постановка проблеми. Пріоритетними завданнями, що стоять перед вищими навчальними закладами є підготовка кваліфікованих спеціалістів, творчих особистостей, яскравих індивідуальностей, що прагнуть до максимальної реалізації власних можливостей у професійній діяльності. Забезпечення оптимальних умов для формування професіоналізму майбутніх педагогів, збереження й розвитку їхнього індивідуального потенціалу та надання можливостей для творчої самореалізації передбачає здійснення індивідуалізації навчально-виховного процесу. Найбільш науково об'єктивним осмислення теоретичних засад індивідуалізації навчання може бути й за умови розгляду тлумачення індивідуальності людини та процесу індивідуалізації в зарубіжній науці, зокрема в психології.

Аналіз попередніх досліджень. У зарубіжних словниках під індивідуалізацією розуміють: процес, за допомогою якого люди в суспільстві диференціюються один від одного [13]; розвиток психічного процесу, під час якого вроджені елементи особистості, складові незрілої психіки та переживання людини в процесі життя інтегруються з плином часу в добре функціонуюче ціле [14]. У зарубіжній психології існують різні погляди вчених на індивідуальність людини та процес індивідуалізації в межах: диспозиційного

напряму (Г. Айзенк, Р. Кеттел, Г. Олпорт та інші); біхевіоризму (А. Стаатс, Б. Скіннер та інші); гештальтпсихології (Х. Хекхаузен); психоаналітичного напряму (А. Адлер, З. Фрейд, К. Хорні, Е. Еріксон, К. Юнг та інші); когнітивного підходу (А. Бандура, Ж. Піаже, Д. Келлі, К. Левін, Д. Роттер та інші).

Метою статті є аналіз поглядів зарубіжних вчених гуманістичного напряму психології на індивідуальність людини та процес індивідуалізації з точки зору їх корисності для розвитку проблеми індивідуалізації навчання.

Виклад основного матеріалу. Для розвитку теорії індивідуальності та індивідуалізації в психології суттєвими є погляди представників гуманістичної психології (Дж. Бьюдженталь, А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм та інші), що розглядають людину як активного творця свого стилю життя та власної особистості, що прагне до самовдосконалення.

Так, для нашого дослідження цікавим є постулювання американським психологом А. Маслоу того факту, що індивіди розрізняються за своїм положенням в ієрархії потреб, тобто рівнем розвитку в напрямку самоактуалізації. За А. Маслоу, мотивація особистості спрямовується в бік самоактуалізації (піку піраміди потреб) після задоволення основних потреб людини (нижчих чотирьох рівнів) [2, с. 63]: фізіологічних потреб (в їжі, воді, кисневі, сні, теплі, активності, сенсорній стимуляції); потреб у безпеці (відсутності воїн, хвороб, злочинності, неврозів, мозкових порушень, хронічних поганих ситуацій); потреб у любові та прихильності (одержувати та віддавати любов, дружити); потреб у самоповазі (визнанні, оцінці, репутації, престижі, прийнятті в соціальному оточенні, відчутті гідності, самоповаги) [2, с. 46–54]. Цікавим є й те, що прогресуюче задоволення основних потреб, специфічну форму мотивації роста над основними потребами, сукупність різноманітних процесів, що веде особистість до повної самоактуалізації автор визначає як розвиток [3, с. 206–207]. А. Маслоу не надає власне визначення індивідуалізації, індивідуалізації, зазначаючи, що для багатьох вчених зріст, індивідуалізація, автономність, самоактуалізація є більш чи менш синонімічними поняттями [3, с. 204]. Значущим для нас є те, що під самоактуалізацією А. Маслоу розумів безперервну реалізацію потенційних можливостей, здібностей й талантів, звершення власної місії, покликання, долі, більш повне пізнання та прийняття власної початкової природи, невинне прагнення до єдності, інтеграції

або внутрішньої синергії особистості [3, с. 205]. А також вісім шляхів самоактуалізації за А. Маслоу: переживання без критики, реалізація Я самого себе; вибір з усіх існуючих можливостей можливості росту; «прислуховування до голосу імпульсу», надання можливостей для прояву власного Я; прийняття на себе відповідальності; незалежна від оточуючих позиція, нонконформізм; реалізація власних потенційних здібностей; вищі переживання, відхід від ілюзій, неправильних уявлень про себе; викриття власної психопатології (захисних механізмів та подолання їх) [4, с. 28–31].

Значущими для розвитку досліджуваної нами проблеми є погляди німецько–американського філософа, соціального психолога Еріка Фромма, який: вважав, що життєве завдання людини «цілком парадоксально поєднує в собі реалізацію індивідуальності, водночас відхід за її межі та досягнення універсальності» [12, с. 372]; індивідуалізацію визначав як «процес зростаючого відокремлення індивіда від первинних зв'язків» [11, с. 38], «процес посилення та розвитку особистості, її власного «Я»» [11, с. 41]. Під первинними зв'язками Е. Фромм розумів узи, що пов'язують дитину з матір'ю, первісну людину з його плем'ям, природою, середньовічну людину з церквою та її соціальним станом. У своїй теорії відчуження він підкреслював двоїсту природу: первинних зв'язків (з одного боку, вони блокують людський розвиток, заважають людині стати самостійною особистістю, з іншого – дають відчуття впевненості) [11, с. 44] та людини (з одного боку, вона бажає незалежності, з іншого – прагне позбавитися цієї незалежності). Е. Фромм наголошував, що для кожного історичного періоду, відповідно прагненню людей до особистісної свободи, характерним є прогресивний розвиток індивідуальності та в будь-якому суспільстві існує «певна межа індивідуалізації, за яку нормальний індивід вийти не може» [11, с. 40]. Проте, в умовах науково–технічного поступу, людина втрачає зв'язки з природою, іншими людьми, виникає її відчуження, яке Е. Фромм називав «негативною свободою». Саме у двох аспектах (розвитку особистості та зростаючої самотності) вбачав діалектичний характер індивідуалізації людини Е. Фромм [11, с. 40]. Він писав: «В той час, коли процес індивідуалізації проходить автоматично, розвиток особистості стримується цілим рядом психологічних та соціальних причин. Розрив між цими тенденціями веде до нестерпного почуття ізоляції та безсилля» [11, с. 42]. За Е. Фроммом, досягнення людиною значного рівня автономії й свободи

та виникнення в неї відповідно почуття небезпеки й незахищеності веде до вибору людиною різних стратегій «утечі від свободи»: авторитаризму як тенденції «відмовитися від незалежності власної особистості, поєднати своє «Я» з ким–небудь або з чим–небудь зовнішнім» для набуття сили, втраченої індивідуальним «Я» [11, с. 101]; руйнівності як подолання почуття власної невпевненості завдяки знищенню, приниженню інших [11, с. 121]; автоматизуючого конформізму як повного засвоєння типу особистості, що пропонується загальноприйнятим шаблоном, бажання бути таким як усі, таким як її бажують бачити, зникнення різниці між власним «Я» та оточуючим світом [11, с. 125]. Розглядаючи дорослішання дитини, автор наголошує, що зростаюча індивідуалізація веде або до підпорядкування, або до спонтанної активності [11, с. 41]. Під спонтанною активністю Е. Фромм розумів: спонтанну реалізацію сутності людини, вільну діяльність особистості, що здійснюється за власним прагненням; творчу активність, яка має прояв в емоційно–вольовому, інтелектуальному житті людини [11, с. 163]. Е. Фромм був переконаний, що саме шлях спонтанної активності, найвищими проявами якої є любов та творча праця, є єдино продуктивним. Він веде до “позитивної свободи”, бо поєднує людину зі світом, природою, іншими людьми, самим собою та не знищує її індивідуальність [11, с. 164].

Для розвитку теорії індивідуальності та індивідуалізації в психології суттєвими є наступні думки американського психолога, одного із засновників гуманістичної психології Карла Роджерса, який, у створеній ним феноменологічній теорії особистості, у власних міркуваннях спирався на концепцію «Я» як пояснюючий конструкт [8, с. 83]. Розглядаючи Самість як «усвідомлення свого буття, функціонування» [8, с. 45], а структуру Самості як «організовану, рухливу, але послідовну концептуальну модель самосприйняття» [8, с. 46], К. Роджерс до структури Самості відносив: сприйняття власних властивостей і здібностей, перцептивні та концептуальні характеристики «Я» у їх співвідношенні з іншими людьми та оточенням у цілому; ціннісні якості, що сприймаються у зв’язку з їх досвідом та його об’єктами; цілі та ідеали, що сприймаються як ті, що мають позитивну та негативну валентність [8, с. 48]. В межах досліджуваної нами проблеми цікавим є й те, що, з точки зору К. Роджерса: саме у досягненні принципової відповідності між концептуальною структурою Самості та феноменальним

полем досвіду міститься сутність особистісного розвитку людини [8, с. 82]; для людей природним є рух в напрямку зрілості, коли людина дедалі все більше будує свою поведінку відповідно власній Я–концепції. Автор зазначає, що «у кожній людині є здібність та тенденція, якщо не явна, то потенційна, рухатися вперед до зрілості» [9, с. 78]. Ця «тенденція до росту, прагнення до самоактуалізації» є головною рушійною силою життя людини [9, с. 79]. За К. Роджерсом, для того, щоб ця тенденція стала не потенційною, а актуальною, для виховання зрілої особистості, людини з яскраво вираженою індивідуальністю необхідним є певний психологічний клімат із дотриманням таких умов: щіре, правдиве відношення до людини, прагнення виражати у словах та поведінці свої різні почуття та відношення [9, с. 77]; прийняття іншої людини як індивіда, що має цінність, глибинне емпатійне розуміння його; свобода людини вивчати себе, свобода від будь-якої моральної та діагностичної оцінки [9, с. 78]. Цікавим для нас також є виділення К. Роджерсом типів особистості («повноцінно функціонуюча» й «неприспосована») залежно від того яку увагу отримала людина протягом життя (безумовну позитивну увагу – дитина отримує від значущих для неї інших повне прийняття і пошану, її Я–концепція, що формується, відповідає всім природним потенційним можливостям або обумовлену позитивну увагу – дитина отримує прийняття одних та відхилення інших форм поведінки, її Я–концепція не відповідає всім природним потенційним можливостям, зазнає тиску з боку соціуму) [10, с. 43].

Американський психолог, один із засновників екзистенціально гуманістичного підходу в психології, Дж. Бьюдженталь вважав, що становлення «Я» може відбутися тільки в інтерперсональному середовищі через те, щоб надати можливість «Іншому себе торкнутися, зустріти, розбудити». Тому, на його думку, буття Person, або персональне буття є динамічним процесом, що передбачає подвійне співвідношення із зовнішнім та внутрішнім (воно знаходиться в закритій від інших інтимності свого внутрішнього світу та у відкритості, публічності зовнішнього світу, видимості іншими, залежності від інших) [1, с. 126]. Для нашого дослідження цікавими є переконання Дж. Бьюдженталю, що: незважаючи на всю силу залежності від інших, слід добиватися власної автономності, щоб індивідуальність в її цінності змогла стати дійсно родючою [1, с. 127]; формування «Я» знаходиться

в постійному русі, проходить певні фази, які, залежно від своїх особливостей, сприяють чи ускладнюють цей процес [1, с. 128].

Відомий американський психолог і психотерапевт, теоретик екзистенціальної психології Ролло Мей, підкреслюючи, що існувати означає «виділятися з», розглядав: особистість як «здійснення процесу життя у вільному, соціально інтегрованому індивідуумі, наділеному духовним началом» [6]; а індивідуальність як одну із складових людської особистості разом із соціальною інтегрованістю, свободою та глибиною релігійності. Для розвитку теорії індивідуальності та індивідуалізації в психології цікавим є бачення Р. Меєм головного завдання особистості у визначенні власної унікальної ролі в суспільстві. З цього приводу він зазначає, що спроба створити процвітаючих ділків з юнаків артистичної натури чи із задумливих філософів та поглиблених дослідників може перетворити їх у хворих людей. Тому дуже важливим для особистості Р. Мей вважав відшукування справжнього «Я» та знайдення в собі мужності стати цим «Я», що можливо тільки «з'єднавши свідоме «Я» з різними рівнями підсвідомості, що включають досвід дитинства, колективне свідоме і, нарешті, те джерело розуму, яке є невід'ємною частиною побудови всесвіту» [6]. Розширювати масштаб «себе», свого «Я» дозволяють, за Р. Меєм, переживання, що викликають тривогу (стан індивіда, перед яким постає питання здійснення його потенціалу) [5], коли людина рухається крізь них. Саме так, на його думку, виникає самореалізація, самовиявлення (вираз і творче використання здібностей індивідуума). Він вважав, що знайти тимчасову свободу від тривоги людина може тільки прийняв спустошення своєї особистості, але ціною за це буде втрата унікальних і найцінніших характеристик людської особистості, серед яких свобода та оригінальність. Суттєвим для нашого дослідження є висновок Р. Мея про те, що більш сильну тривогу відчувають люди з високими інтелектом, оригінальністю та рівнем диференціації [7]. Цікавим є й те, що Р. Мей підкреслював відсутність несумісності між індивідуальністю людини та її існуванням в суспільстві. На його думку, чим більш інтегрованими стають люди, тим більше в них є можливість реалізувати власну неповторну індивідуальність [6]. З точки зору досліджуваної нами проблеми цікавим також є бачення Р. Меєм різниці між Его та почуттям буття. Розглядаючи буття людини через динамічне значення (людина, яка щось із себе представляє, перебуває в процесі розвитку), Р. Мей

надає визначення почуття буття як переживання того, що «Я є», здатність розглядати себе як істоту, котра перебуває в світі, усвідомлювати себе істотою, яка може все це здійснювати. На його думку, почуття буття є неодмінною умовою розвитку Его, бо останнє є відображенням зовнішнього світу, а почуття буття має місце на більш глибокому рівні та, навпаки, корениться в життєвому досвіді людини. Почуття буття, за Р. Меем, в основі своїй не протистоїть зовнішньому світу, але має містити в собі здатність при необхідності йти проти нього [5].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, гуманістичний напрям зарубіжної науки, що розглядає людину як активного творця власної особистості та свого стилю життя, здійснив суттєвий вплив на розвиток психології індивідуальності та теорії індивідуалізації, оскільки були висунуті фундаментальні ідеї: сутності персонального буття; природності руху людини в напрямку самоактуалізації; механізмів виникнення самореалізації, самовиявлення; шляхів та умов самоактуалізації; структури «Я», процесу формування індивідуальності; діалектичного характеру індивідуалізації. Згідно ідей гуманістичного напрямку зарубіжної психології індивідуалізація навчання повинна бути орієнтована на самореалізацію особистості, здійснюватися з урахуванням двоїстої природи людини, певних фаз формування «Я» та індивідуальних відмінностей в: рівні розвитку в напрямку самоактуалізації (А. Маслоу); стратегіях «утечі від свободи», рівні спонтанної активності (Е. Фромм); відповідності Я–концепції природним потенційним можливостям людини (К.Роджерс); почутті буття та силі тривоги (Р. Мей). Визначаючи індивідуалізацію як процес зростаючого відокремлення індивіда від первинних зв'язків, процес посилення та розвитку власного «Я», представники гуманістичного напрямку зарубіжної психології підкреслювали необхідність для людини добиватися власної автономності, щоб індивідуальність в її цінності змогла стати дійсно родючою. У подальшому планується проаналізувати погляди вчених інших напрямів зарубіжної психології з точки зору їх внеску в розвиток психології індивідуальності та теорії індивідуалізації навчання.

Література

1. Бьюдженталь Дж. Элементы жизнеизменяющей терапии. Что такое “существенные жизненные изменения”? / Дж. Бьюдженталь // Особистість у

психологічних дослідженнях : [хрестоматія / упорядники : О.Д. Кресан, О.І. Михайлова, Є.С. Медвідь, М.В.Папуча, О.А. Тимошенко ; за заг. ред. : С.Д. Максименко, М.В.Папучі]. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя. – 471 с. – С. 120–129.

2. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / А.Г. Маслоу [Электронный ресурс] // Режим доступа : http://www.bim-bad.ru/dcs/maslow_motivation_and_opersonality.pdf

3. Маслоу А. Психология бытия / А. Маслоу // Психология личности в трудах зарубежных психологов / [сост. и общая редакция А.А. Реана]. – СПб : Питер, 2000. –320 с. –С. 200–216. (Серия – “Хрестоматия по психологии”)

4. Маслоу А. Самоактуализация / А. Маслоу // Особистість у психологічних дослідженнях : хрестоматія / упорядники : О.Д. Кресан, О.І. Михайлова, Є.С. Медвідь, М.В. Папуча, О.А. Тимошенко ; за заг. ред. С.Д. Максименко, М.В. Папучі. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя. – 471 с. – С. 25–33.

5. Мэй Р. Открытие Бытия / Р. Мэй. – М. : Институт Общегуманитарных Исследований, 2004. – 224 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.psylib.org.ua/books/meyro03/index.htm>

6. Мей Р. Портрет личности / Р. Мэй. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gremlinimage.ru/library/may1.php>

7. Мэй Р. Смысл тревоги / Р. Мэй [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://psylib.org.ua/books/meyro02/index>.

8. Роджерс К. Клиено–центрированная терапия. Пер. с англ. / К. Роджерс. – М. : ”Рефл–бук”, К. : “Ваклер”, 1997. – 317 с.

9. Роджерс К. Личностный рост / К. Роджрс // Особистість у психологічних дослідженнях : хрестоматія / упорядники : О.Д. Кресан, О.І. Михайлова, Є.С. Медвідь, М.В. Папуча, О.А. Тимошенко ; за заг. ред. : С.Д. Максименко, М.В.Папучі. –Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя. – 471 с. – С. 76–81.

10. Столяренко О. Б. Зарубіжні теорії особистості (курс лекцій та практикум) : навчально–методичний посібник / О.Б. Столяренко. – Кам’янець–Подільський : ПП “Медобори – 2006”, 2015. – 124 с.

11. Фромм Э. Бегство от свободы. Человек для самого себя / Э. Фромм. – М. : Клиника глубинной психологии проф. П.С. Гуревича, Издательство “Изида”, 2004. – 399 с.

12. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм. – М. : Республика, 1992. – 430 с.

13. Individuation [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.merriam-webster.com/dictionary/individuation> – Heading from the screen.

14. Individuation [Electronic resource]. – Access mode : <https://en.wikipedia.org/wiki/Individuation>– Heading from the screen